

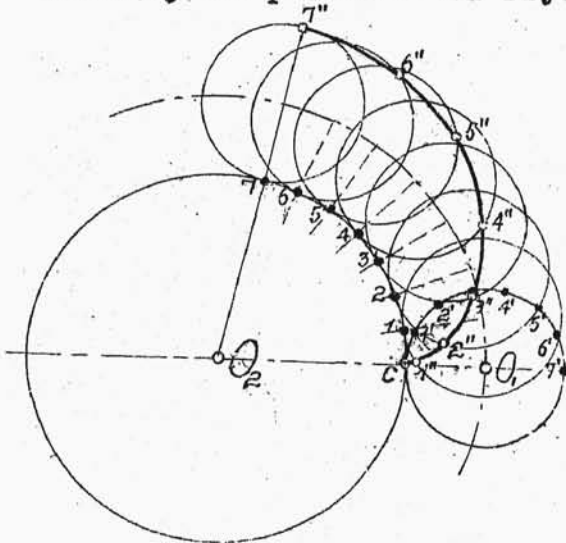
2/ zazębienia ewolwentowe, gdy zarys zęba stanowi ewolwenta kołowa.

Najwięcej rozpowszechnione są zęby o profilach ewolwentowych, gdyż maszyny, które służą do ich obróbki, jako względnie proste, dają najdokładniejsze wyniki.

§ 4. Profile cykloidalne

Krzywą cykloidalną wykreśli nam dowolny punkt jednego koła, o ile go będziemy toczyć po kole drugim, przy czem zależnie od tego czy koło będzie się toczyć zewnątrz lub wewnątrz koła nieruchomego otrzymamy epi- albo hipocykloidę.

Na rys.172 podany jest sposób wykreślenia epicykloidy przez toczenie koła O_1 po kole nieruchomem O_2 . Od-
kładamy od punktu C na obydwóch kołach równe łuki: $\widehat{C1} =$

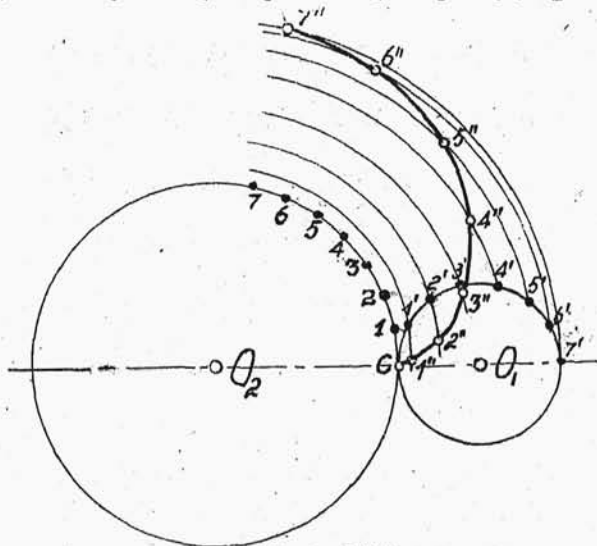

Rys.172.

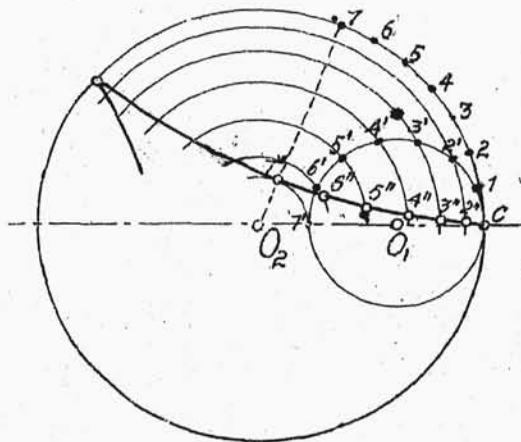
$\widehat{C1'} = \widehat{12} = \widehat{1'2'} \dots$ i t.d., które przy dokładnem rysowaniu nie powinny być duże. W chwili gdy koło odtaczane O_1 będzie styczne z kołem nieruchomem O_2 np. w punkcie 1, to punkt C będzie się znajdował na okręgu koła O_1 w odległości od

punktu 1 równej cięciwie łuku $C1$; ten punkt będzie należał do epicykloidy. W ten sposób możemy znaleźć i następne punkty epicykloidy. Sposób ten wymaga wykreślenia szeregu położenia koła obtaczanego.

W praktyce częściej stosujemy sposób uproszczony, którego zasadę widać z rysunku 173. Tu punkty poszukiwanej krzywej otrzymujemy, przecinając łukami o pro-

Rys. 173.

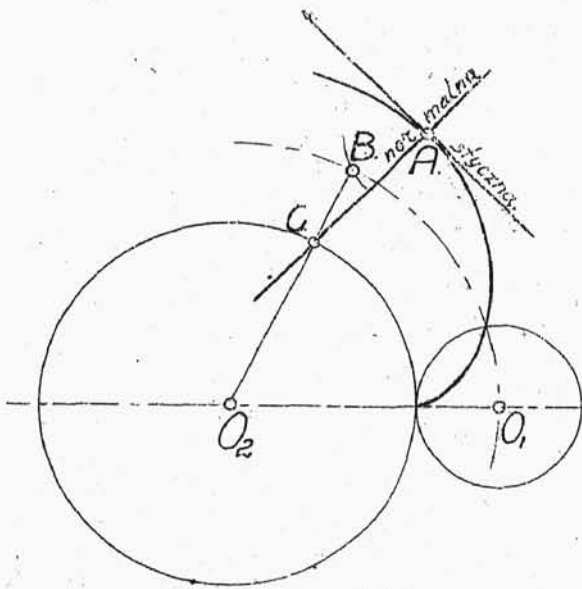
Rys. 174.

mieniu $C1', C2', \dots$ z punktów 1, 2, ... okręgi współśrodkowej z kołem O_2 o promieniach odpowiednio równych $O_21', O_22', \dots$ i t.d. Łuki $C1$ i $C1'$ także $C2$ i $C2'$ i t.d. są, jak poprzednio, sobie równe. W analogiczny sposób tocząc koło O_1 wewnątrz koła O_2 możemy wykreślić hypocykloidę /rys. 174/.

Normalna do epicykloidy. Jeżeli w punkcie A /rys. 175/ chcemy wystawić normalną do epicykloidy, to, za-

kreślając z tego punktu łuk promieniem równym promieniowi koła odtaczanego O_1 otrzymany w przecięciu z okręgiem toru środka koła O_1

punkt B . Łącząc ten punkt ze środkiem koła nieruchomego O_2 , otrzymamy w przecięciu z jego okręgiem punkt C , przez który musi przejść normalna, wystawiona w punkcie A . Co się dotyczy stycznej do cykloidy, to oczywiście będzie ona

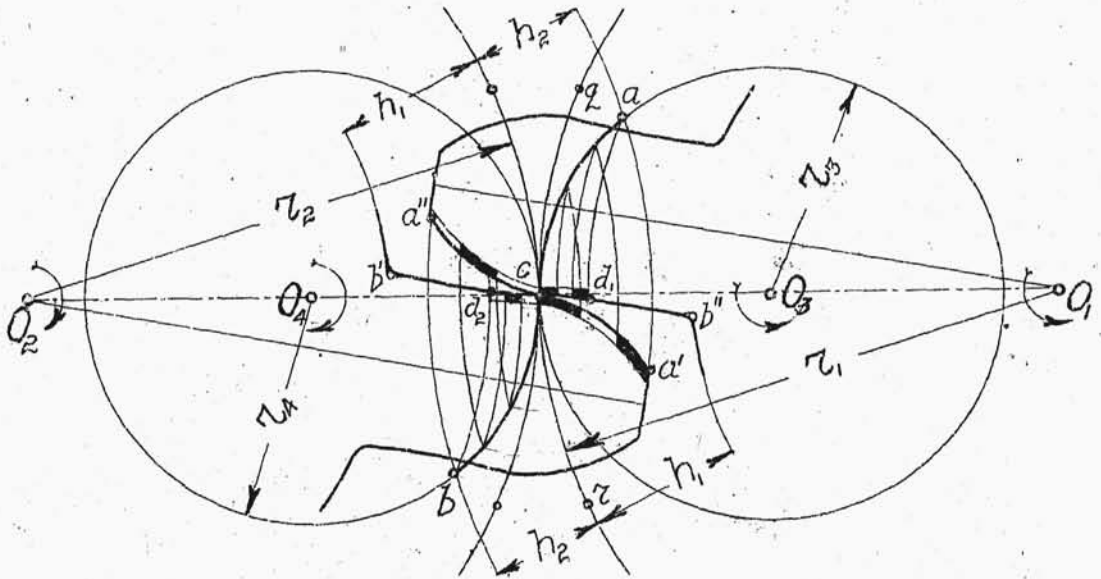

Rys.175.

prostopadła do normalnej.

Z a z ę b i e n i e z e w n ę t r z n e. Obierzmy dwa koła podziałowe O_1 i O_2 /rys.176/ styczne w punkcie C . Do wykreślenia krzywych cykloidalnych zarysów zębów posłużą nam koła pomocnicze t.zw.odtaczane O_3 i O_4 , styczne do nich wewnętrznje w tym samym punkcie C . Średnice kół tocznych mogą być różne; zwykle wynoszą 0,7-0,8 promieni odpowiednich kół podziałowych. Zakładamy, że wszystkie cztery koła obracają się w kierunku wskazanym na rysunku, dookoła swych środków z jednakową szybkością linjową. Tem samem za-

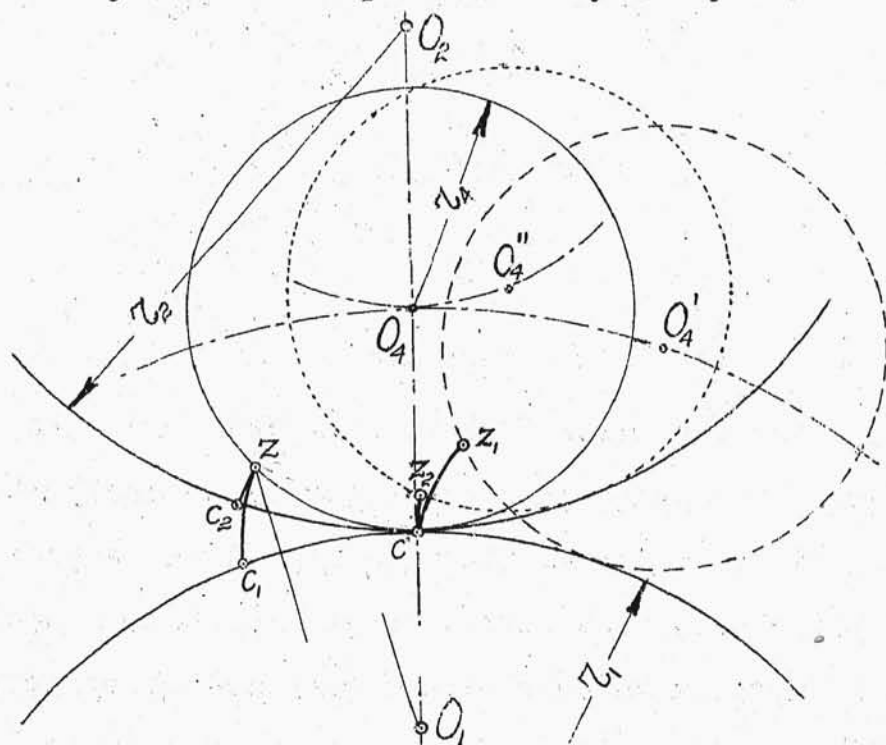
kładamy, że cel nasz, dla którego przygotowujemy zazębienie, został osiągnięty, bowiem koła podziałowe wirują

Rys.176.

dookoła swych środków z równymi prędkościami linjowymi. Wóźmy pod uwagę punkt C , należący do okręgu koła O_4 . Punkt ten w naszym ruchu bezwzględnym, więc względem nieruchomej płaszczyzny zazębienia, będzie wędrował po okręgu koła O_4 w stronę punktu b . Inny jednak będzie jego tor na ruchomej płaszczyźnie tarczy O_1 , która wszak może sięgać poza okrąg O_1 . Ponieważ obie tarcze O_4 i O_1 wirują dookoła swych środków z równymi prędkościami linjowymi, to punkt C , wykonywając z obiema tarczami ruch unoszenia dookoła środka O_1 , nie pozostawi śladu na tarczy O_1 . Ślad pozostanie tyl-

ko od ruchu tarczy O_4 względem O_1 , czyli, jak wyżej było ustalone, od toczenia się koła O_4 po okręgu koła O_1 . W tym ruchu względnym punkt C narysuje na tarczy O_1 epicykloidę CA'' . Zupełnie w ten sam sposób i jednocześnie punkt C tarczy O_4 narysuje na tarczy O_2 hipocykloidę CB' . Moment w którym wirujący dookoła środka O_4 punkt C zatrzymał się w Z został przedstawiony na rysunku 177.

Rys.177.

Po dodaniu ruchów unoszenia epicykloida zajęła położenie C_1Z , zaś hipocykloida C_2Z . Wykreślając znanym sposobem normalne do obu krzywych w punkcie Z , łatwo się przekonać, że jest on w tem położeniu wspólnym punktem przyporu obu krzywych. Obie normalne się

pokryją i przejdą przez punkt styczności kół podziałowych C . Mamy więc na kole O_1 epicykloidę, na kole O_2 - hypocykloidę, które mają zawsze wspólny punkt styczności i to taki, że w tym punkcie wspólna normalna przechodzi przez punkt styczności kół podziałowych. Otrzymaliśmy ten wynik podczas ruchu obrotowego tych kół O_1 i O_2 dookoła swych środków z równymi prędkościami linjowymi. Więc i odwrotnie, przyjmując epicykloidę jako wierzchołek profilu zęba koła O_1 , a hypocykloidę jako podstawę zęba koła O_2 , otrzymamy przy pracy tych profilów obrót obu kół z równymi prędkościami linjowymi, co było zamierzone.

Analogicznie, odwracając tylko kierunki obrotu 4 kół i biorąc pod uwagę punkt C należący do koła odtaczanego O_3 , wykreślimy epicykloidę ca' i hypocykloidę cb'' . Rysujący je punkt C będzie wędrował w ruchu bezwzględnym po okręgu koła O_3 w kierunku do a .

Wykreśliwszy profile zębów i po obraniu odpowiedniej podziałki, ustalamy grubość zębów, rysujemy profile symetryczne i wreszcie zakreślamy koła podstaw $\tau' = \tau - 0,4t$ i wierzchołków $\tau'' = \tau + 0,3t$. Mamy zęby gotowe.

Zgodnie z przyjętą przez nas definicją linją przyporu będą części okręgów kół O_3 i O_4 . Po wykreś-

leniu kół wierzchołkowych odetniemy na linii przyporu punkty a i b , otrzymując w ten sposób czynną część linii przyporu, t.zw. odcinek przyporu. Kierunek linii przyporu zależy od tego, które boki zębów pracują niezależnie od kierunku obrotu. Przy układzie, jak na rys. 176, odcinkiem przyporu będzie zawsze acb , abstrahując od tego, które koło jest pędzące, a które pędzone. Wystarczy rzutu oka na współpracujące profile, aby orzec, w którą stronę musiały obracać się koła odtaczane przy ich wykreślaniu, co decyduje o położeniu linii przyporu. Jasne, że na łuku bc pracuje wierzchołek koła O_1 z podstawą zęba koła O_2 . Na łuku ac - odwrotnie. Łukiem przyporu nazywamy łuk koła podziałowego, zawarty między skrajnymi położeniami przyporu jednego i tego samego profilu.

Podczas pracy jednej pary zębów dowolny punkt na kole podziałowym przechodzi drogę równą odcinkowi przyporu, gdyż szybkości linjowe wszystkich czterech kół są równe. Wobec tego długość łuku przyporu jest równa w zazębieniu cykloidalnym długości odcinka przyporu. Oznaczając długość łuku przyporu przez λ mamy:

$$acb = qcz = \lambda;$$

Ponieważ wymagamy, aby nie było przerw i uderzeń w za-

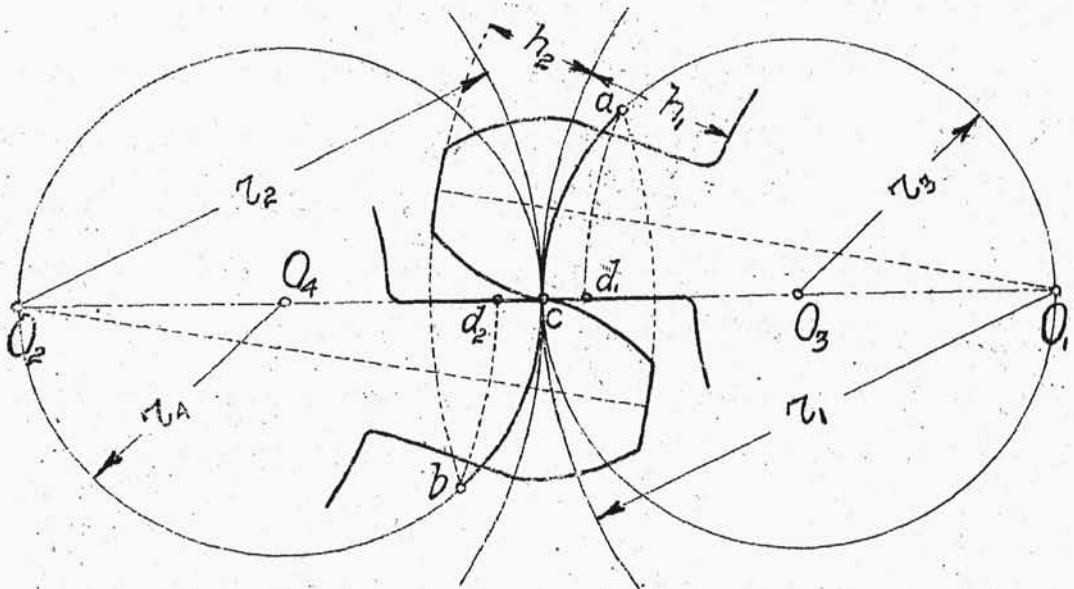
zębieniu, t.j. zanim jedna para zębów się rozejdzie, następna powinna się zazębić, zatem łuk przyporu musi być większy od podziałki $\sqrt{f} > t$ czyli stosunek długości łuku przyporu do podziałki, zwany liczbą przyporu $\sqrt{f}$, ma być większy od jedności

$$\frac{\sqrt{f}}{t} = \sqrt{f} > 1 ;$$

Gdybyśmy chcieli, by jednocześnie pracowały więcej niż jedna para zębów, np. dwie, to trzeba byłoby dać $\sqrt{f} > 2$ i t.d. Obliczenie wielkości $\sqrt{f}$ i $\sqrt{f}$ przy zaprojektowaniu zazębienia może być uskutecznione bardzo szybko bez potrzeby wykreślania profilów zębów. W tym celu wystarczy wykreślić koła odtaczane i koła wierchożków. Długość odcinka przyporu jest uzależniona od wielkości kół odtaczanych. Dobry dobór średnic kół odtaczanych ma wpływ nie tylko na długość odcinka przyporu, lecz i na kształt zęba. Przy powiększeniu średnic kół odtaczanych zwiększa się długość odcinka przyporu, zaś szerokość podstawy zęba ulega zmniejszeniu, co ujemnie wpływa na wytrzymałość zęba. Celem wyznaczenia pracującej części profilów zębów zataczamy ze środków kół O_1 i O_2 łuki przechodzące przez punkty końcowe odcinka przyporu; łuki te przetną podstawy zębów w punktach, które ostatecznie przyjmują udział w pracy.

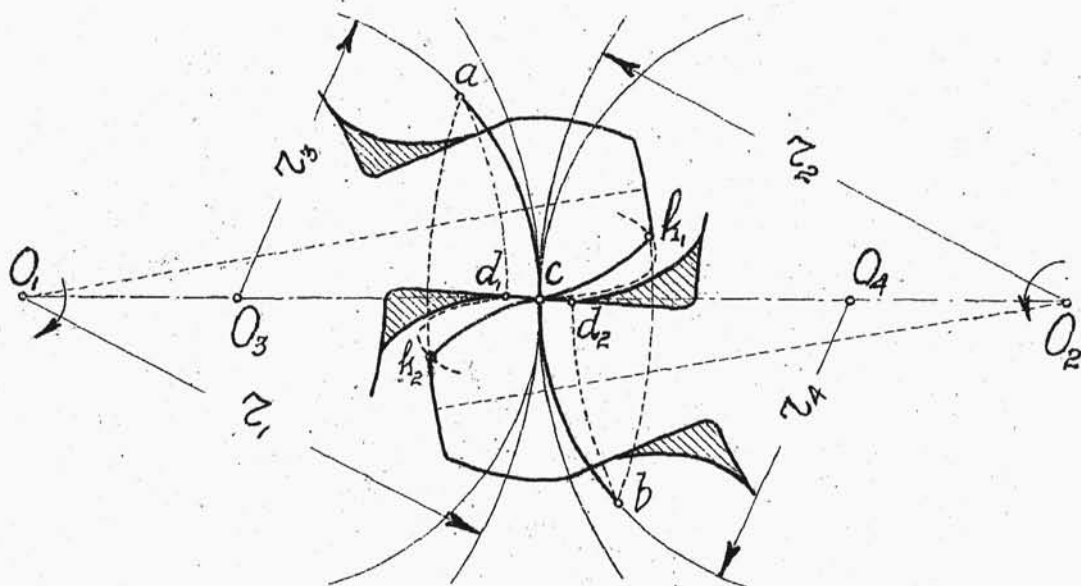
Wierzchołki pracują całe; dzieląc je na części t.zw. listki przyporu, i dobierając do punktów podziału punkty współpracujące na profilach podstaw, otrzymujemy również odpowiadające pierwszym listki na podstawach. Przy porównaniu listków wnosimy o stopniu tarcia międzyprofilowego. Konstrukcja listków przyporu wskazana jest na rys.176. Przy zwykłych wielkościach

Rys.178.

kół odtaczanych hypocykloidy podstaw są wklęsłe. Przy powiększeniu kół odtaczanych do takich wielkości, że średnice ich będą równe promieniom kół podziałowych, hypocykloidy ograniczające podstawy zębów przejdą w linie proste, skierowane po promieniu koła podziałowego i kształt zęba przyjmuje postać wskazaną na rys.178.

Jeżeli średnica koła odtaczanego będzie większa od promienia koła podziałowego, to hypocykloida staje się wypukła i ząb wypada bardzo osłabiony u podstawy /rys.179/. Ponieważ podstawa zęba pracuje nie na całej długości, więc, poczynając od punktów d_1 i d_2 , ostat-

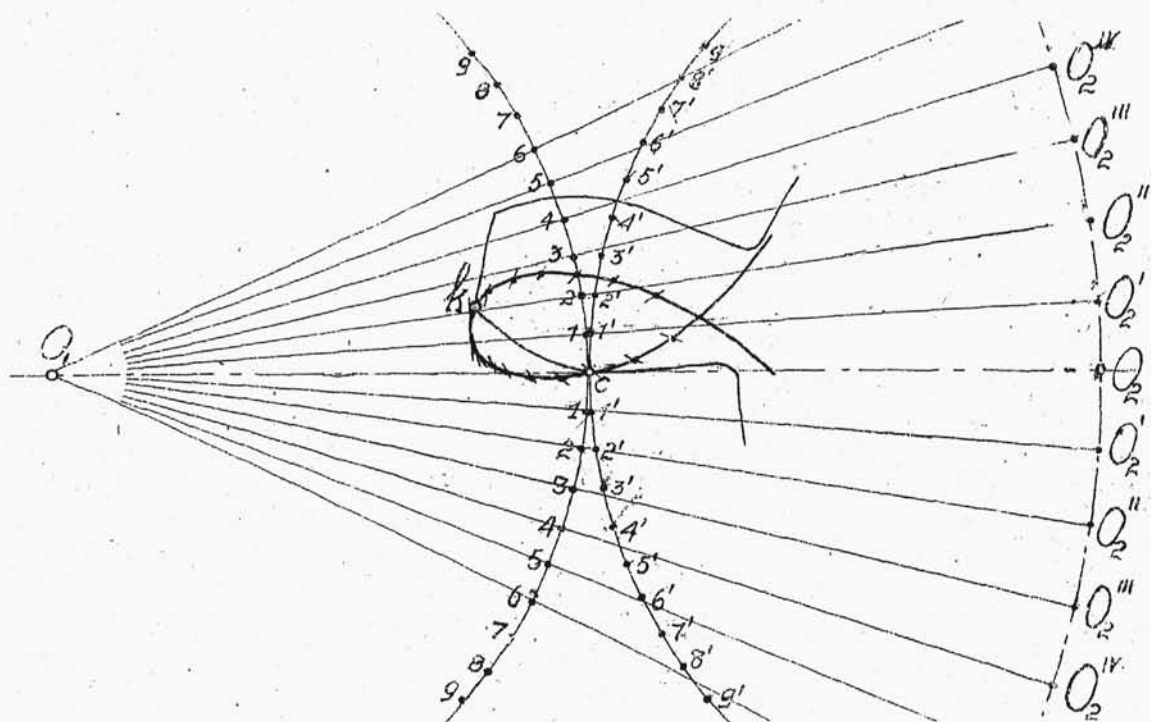

Rys.179.

nich punktów pracujących profilu, można podstawy zębów pogrubić. Wzmocnienie zęba należy przeprowadzić w ten sposób, aby naddatek materiału podstawy zęba nie przeszkadzał obrotowi naroża zęba drugiego koła.

W tym celu wykreślamy torę względnie punktów h_1 i h_2 naroży zębów; będą to krzywe pętlicowe zwane trachoidami. Po wykreśleniu trachoid, rysujemy w nie-

wielkiem oddaleniu wzmocnioną podstawę zęba, jak wskazuje kreskowanie na rysunku. Sposób wykreślenia tra-choidy wskazany jest na rys.180. W tym celu trzeba o-

Rys .180.

oczywiście wykreślić tor punktu k , należącego do koła Q_2 , na płaszczyźnie koła Q_1 , gdy koło Q_2 będzie się toczyło po okręgu koła Q_1 .

Odkładając na obu kołach podziałowych O_1 i O_2 od punktu C równe łuki $C1=C1'$; $C2=C2'$; ... i t. d., zakreślamy z punktów podziału $1, 2, 3, \dots$ łuki promieniami $k_1, k_2, \dots$. Obwiednia tych łuków da nam trachoidę, t.j. tor względny punktu k względem koła O_1 . Trachoidę możemy również

Zazębienie takie nosi nazwę zazębienia punktowego, gdyż hypocykloida podstawy zęba koła mniejszego ramienia się w punkt. Koło O_4 tocząc się w lewo zewnątrz koła O_1 wykreśla epicykloidę wierzchołka zęba koła O_1 , zaś przy toczeniu się jego po kole O_2 powstaje hypocykloida podstawy zęba koła O_2 ; natomiast koło O_1/O_3 podczas toczenia się w prawo zewnątrz koła O_2 kreśli epicykloidę jako wierzchołek koła O_2 , zaś tocząc się wewnątrz koła O_1 , daje jako podstawę zęba koła O_1 tylko punkt zamiast hypocykloidy. Na kole O_1 pracuje tylko wierzchołek zęba, to też podstawa jego może mieć kształt dowolny, byleby tylko nie zaczepiała o wierzchołek zęba współpracującego; kształtuje się tę podstawę, jak wyżej, w/g. trachoidy. Koła o zazębieniu punktowem są zwykle niewielkich rozmiarów, dlatego też często wypada wykonywać mniejsze koło z jednej sztuki z wałem. Stosowane są rzadko, gdyż z powodu dużego poślizgu międzyprofilowego prędko się zużywają.

Z a z ę b i e n i e w e w n ę t r z n e. Zazębienie to /rys. 182/ stosuje się przeważnie wtedy, gdy zależy na zmniejszeniu odległości między środkami kół.

nia wewnętrznego jest to, że zęby koła większego / o zazębieniu wewnętrznym / są stosunkowo szerokie u podstawy; dlatego często zmniejsza się ich grubość, dając zęby mniejszego koła / z uzębieniem zewnętrznym / nieco grubsze. Co się tyczy liczby przyporu, to jest ona w wypadku zazębienia wewnętrznego większa, niż przy jednakowych warunkach zazębienia zewnętrznego, co, jak wiemy, wpływa dodatnio na łagodność ruchu kół. W zazębieniu wewnętrznym podstawy zębów pracują na większej długości, to też poślizg międzyzębny jest mniejszy, a co zatem idzie i zużycie się zębów jest mniejsze niż przy zazębieniu zewnętrznym.

§ 5. Profile ewolwentowe

Jak już było wspomniane poprzednio zazębienie ewolwentowe jest więcej rozpowszechnione niż cykloidalne ze względu na możliwość łatwiejszego uzyskania dokładnej obróbki zębów. Będziemy mieli na uwadze tylko ewolwenty kołowe t.j. powstające przy toczeniu się po kole rozwijanem innego koła o nieskończone wielkim promieniu czyli prostej. Jeżeli prostą A potoczymy po kole O_1 , to każdy punkt tej prostej zakreszli nam ewolwentę /rys.183/. Wyznamy na okręgu koła O_1 i na prostej, zaczynamc od punktu C , szereg punktów